

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК КЛАСТЕРООБ'ЄДНАНИХ ПІДПРИЄМСТВ: СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ФАКТОРИ

Незважаючи на кризові явища у світовій економіці, важливість розвитку інновацій і наукоємких технологій лише посилюється рік у рік. Ще у 2009 р. у розроблених ОЕСР стратегічних рекомендаціях приділялася увага не тільки загальним заходам якнайшвидшої стабілізації економіки, а й розвитку інновацій та збільшення інвестицій в людський капітал як найважливіші фактори сталого зростання в довгостроковій перспективі.

У сучасному світі існує тенденція до взаємодії та об'єднання зусиль і ресурсів різних підприємств з метою підтримки та посилення їх конкурентоспроможності, що зумовлює взаємозалежність економічних суб'єктів. В той же час, в останні два десятиліття підприємства різних типів у галузі взаємодії мають схильність до формування гнучких структур, що передбачають рівноправне об'єднання та поєднання підприємств спільним цілям і завданням із господарською самостійністю всіх учасників.

Найбільш поширеною на сучасному етапі розвитку структурою є кластер.

Феномен утворення кластерів пов'язаний із зміною парадигми, адаптацією до умов глобалізації, і навіть різко збільшеним динамізмом середовища, тобто, економічний світ, переходить до нового, мережного порядку функціонального синтезу ієрархічного та ринкового, а світова економіка та всі її підсистеми стратифікуються до кластерно-мережових структур – набагато гнучкіших, ніж модель ієрархії, і одночасно більш інтегрованих, ніж традиційна модель ринку [1].

Очевидно, що кластери поступово стануть головною структуротворчою ланкою світового ринкового простору, виконуючи ту об'єднуючу роль, яку раніше виконували галузі [5]. Одним із інноваційних інструментів, що забезпечують високу динаміку розвитку економіки, виступає державна кластерна політика. Економічна сутність цієї політики полягає в оптимізації співвідношення результатів та витрат, що виникають у процесі функціонування економічних систем національного та регіонального рівнів. Тут найбільшу роль відіграє інноваційним тип розвитку кластерооб'єднаних підприємств, які є важливими структурним елементом як національної інноваційної системи. Наявність інноваційно-орієнтованих кластерів позитивно впливає на рівень його інвестиційної привабливості.

Це досягається сукупністю керуючих впливів системи управління кластерною освітою на різні сфери діяльності учасників кластеру. Насамперед на сфери наукової, конструкторсько-технологічної та організаційної підготовки створення технологічних інновацій, сферу виробництва та просування на ринок продуктивних інновацій. Створення інноваційно-орієнтованих кластерних структур вимагає відповідного підбору складу учасників, включаючи виробничі підприємства, наукові та освітні установи, постачальників ресурсів, споживачів інновацій, фінансово-кредитні структури тощо.

Поняття «кластер» уперше ввів у економічну науку М. Портер, американський науковець та діючий професор кафедри ділового адміністрування Гарвардської школи бізнесу. Проаналізувавши конкурентні можливості понад 100 галузей в десятках країнах, М. Портер дійшов висновку, що найбільш конкурентоспроможні транснаціональні компанії зазвичай не розкидані безсистемно по різних країнах, а мають тенденцію концентруватися в одній, а іноді навіть у одному регіоні країни. Пояснення цього явища таке: одне або кілька підприємств, досягаючи конкурентоспроможності на світовому ринку, розширюють свій позитивний вплив на найближче оточення: постачальників, споживачів та конкурентів. А успіхи оточення, у свою чергу, надають вплив на подальше зростання конкурентоспроможності даної компанії. В результаті такої взаємовигідної співпраці формується «кластер» - співтовариство підприємств, фірм, організацій, тісно пов'язаних галузей, що взаємно сприяють зростанню конкурентоспроможності один одного. М. Портер визначає кластер як групу географічно сусідніх взаємопов'язаних підприємств та пов'язаних з ними організацій, що діють у певній сфері, характеризуються спільною діяльністю та взаємодоповнюють один одного, що відносить його до представників «Кластерної теорії» [11].

Середовище кластера, як і будь-якого іншого об'єднання підприємств, поділяється на виробничу, кадрову, фінансову, маркетингову тощо.

Інноваційне середовище формує культуру інноваційної діяльності в кластері як складову загальної організаційної культури. Для її цілеспрямованого розвитку загальна стратегія розвитку кластера повинна включати зрозумілі цілі та завдання, що охоплюють методи і форми активізації інноваційної діяльності, структуру управління, технології та форми взаємодії під час вирішення цих завдань. Формування та розвиток інноваційного середовища потребує наявності умов, серед яких виділяють:

- наявність джерел нових знань;
- наявність структур, що перетворюють нове знання в інновації;
- наявність структур, що забезпечують комерціалізацію інновацій;
- наявність ринку, на якому інновація реалізується;
- наявність кадрів для реалізації всіх етапів інноваційного процесу;

- наявність взаємозв'язків та інфраструктури забезпечення інноваційних процесів.

В контексті пошуку інновацій українського походження в кластерах, координаторами руху «Індустрія 4.0 в Україні» було виділено промислові екосистеми з тим, що пропонує сьогодні ІТ-галузь, яка найближче стоїть до Індустрії 4.0.

Згідно цих даних, ситуація в екосистемі Індустрії 4.0 виглядає не дуже привабливо. Більш критична оцінка, – в більшості секторів вона є драматичною, особливо, коли розглядати конкретну галузь. Єдиним «живим» та чисельним елементом є десятки технічних університетів (таблиця 1).

Таблиця 1

Промислові екосистеми в Україні

Елемент екосистеми	Кількість в «чистій» ІТ-галузі (ВЗС)	Кількість в промислових хайтек	Приклади, коментарі
А. Зона управління інноваціями			
Кластери	20	4	АГПІАУ + 3 аерокосмічні кластери
Асоціації	8	N/A	Пром. асоціацій – багато, проблема в розумній активності
Державні інвестиційні Агенції	N/A	N/A	Всього – 11
Регіональні центри розвитку	N/A	1	Агентство розвитку Дніпра
В. Зона інновацій			
Стартапи	(300–500 щороку) 2000 (всього)+	N/A	
Університети	208	Близько 30	Вказані ті, хто активний
Центри R&D	100	N/A	Хороший приклад КБ «Південне»
НДІ	N/A	N/A	110+
Центри експертизи	N/A	4	Центри Індустрії 4.0
С. Зона інкубації			
Інкубатори	Не менше 8	1	Sikorsky Challenge
Акселератори		0	
HUBs	50	N/A	Unit city, HUB 4.0, Platforma та інші
Венчурні фонди	19	2–3	Noosphera, Sikorsky Challenge
Інші фонди	9	1	Фонд винахідництва ДІФКУ
Д. Зона тестування			
Технопарки	4	0	Unit city
Індустріальні парки	–	1	Біла Церква
Центри прикладної (галузевої) експертизи	N/A	N/A	
Лабораторії R&D та тестування	ті ж 100 центрів R&D	N/A	

Джерело: за даними [12]

На основі вищесказаного запропоновано наступне визначення поняття «інноваційний розвиток кластерооб'єднаних підприємств» - це форма взаємодії організацій, що об'єднує організації різних секторів економіки, розташовані на конкретній території та що стосуються як традиційних, так і нових, але вже існуючих тривалий період часу галузей промисловості, на основі принципів функціонування кластера як форми взаємодії організацій, що має на меті зростання інноваційної активності, що входять до неї склад організацій, реалізацію спільних інноваційних проектів та зростання конкурентоспроможності як окремих організацій-учасників, так і галузі промисловості кластеру загалом.

Список літератури:

1. Arbia G. Modelling the geography of economic activities on a continuous space // Papers in Regional Science. 2001. Vol. 80.-P.411-424.
2. Audretsch D.B., Feldmann M.P. Innovative Clusters and the Industry Life Cycle// Review of Industrial Organization, 1996.-256 p.
4. Dunford M. Theorising regional economic performance and the changing territorial division of labour, at the Forum de la regulation. - Paris, 2003. Vol. 37.8. - P. 839-854.
5. Enright M. J. Regional clusters and economic development: a research agenda. - Boston: Harvard Business School, 1993.-756 p.
6. Enright M. Regional Clusters and Economic Development: A Research Agenda // Staber, U., Schaefer, N. and Sharma, B., (Eds.) Business Networks: Prospects for Regional Development. – Berlin: Walter de Gruyter, 1996. – pp. 190 – 213
7. Enright M. Survey on Characterization of Regional Clusters: Initial Results. Working Paper. Institute of Economic Policy and Business Strategy, Competitiveness Program, University of Hong Kong, 2000. - P.16.
8. Feser E.J., Sweeney S.H. Theory, methods, and a cross-metropolitan comparison of business clustering // P. McCann (Ed.) Industrial Location Economics. – Cheltenham. – 2002. – pp. 222 – 259.
9. Freeman C. Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan. London: Pinter, 1987.- 155p.
10. Ketels C. Recent research on competitiveness and clusters: what are the implications for regional policy?// Cambridge Journal of Regions, Economy and Society. – 2013 – 6. – P. 269–284.
11. Porter M. The Competitive Advantage of Nations - US: Free Press, 1998. - 592 с.
12. <https://industry4-0-ukraine.com.ua/2018/11/19/%D1%96nnovac%D1%96jna-ekosistema-promislovi/>